

ENDRÓDI SZABÓN

1951-1976

Endrődi Szabók

1951 — 1976

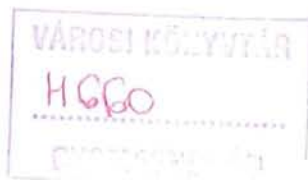
Az Endrődi Szabó Ipari Szövetkezet
negyedszázados története

Írta: Dr. Kőváry E. Péter

Lektorálta: Enyedi G. Sándor

Szerkesztette: Deák Gyula

A fotókat készítette: Demény Gyula

Emlékezünk — ünnepelünk

Közös negyed századunk küzdelmeiről, gondjairól, az együttesen megoldott feladatokról, emlékezetes sikereinkről nehéz lenne elfogulatlanul szólni. Huszonöt esztendő — szocialista szövetkezeti mozgalmunk egészét, történetét tekintve — nem kis idő.

Az ünnepi hangulatban, jubileumunk napján sem szabad megfeledkeznünk azokról, akik utolsó napjaikig részt vettek közös munkánkban, de ma már nem lehetnek közöttünk, azokról, akik 25 évvel ezelőtt először tettek hitet a közös ügy mellett. Most, amikor egy negyed századra emlékezünk, szeretettel gondolunk nyugdíjasainkra, akik életük javát töltötték velünk szorgoskodva. Köszönetet kell mondanunk mindenkinek — idősnek, középkorúnak, fiatalnak, tőzsgárdatagnak és pályakezdőnek — aki továbbra is együtt halad velünk az immár két és fél évtizedes úton.

Szövetkezetünk 1951-ben alakult, a szocialista építés első éveiben. A szövetkezet lelkes és kezdetben igen szerény gárdája évről évre gyarapodott, erősödött, termelő munkájának eredménye az idő előrehaladtával egyre inkább igazolta a szövetkezeti gondolat helyességét. A párt és az illetékes gazdasági, szakmai szövetkezeti szervek támogatásával, segítségével a legnehezebb feladatokat is sikerült megoldani.

1954-ig egy szövetkezetben dolgoztunk a fodrászokkal és fényképészekkel, az ő kilépésükkel vált szövetkezetünk tiszta profilú szabóipari termelő kollektívává. A kisipari műhely eszközeivel termelni kezdő szövetkezet negyed század alatt — jó néhány megpróbáltatáson, nehézségen, sikereken és kudarcokon át — korszerű gépekkel, szalagszerű termeléssel, két műszak-

ban háromszáz dolgozót foglalkoztató, exportra gyártó ruhaipari üzemmé fejlődött.

Erre a huszonöt évre emlékezünk. Ezt a 25 évet ünnepeljük. Erről a huszonöt évről — rólunk, eredményeinkről és küzdelmeinkről — szól ez a kis kiadvány, emléket állítva mindazoknak, akiknek élete, története, tevékenysége egyé forrott 25 éves fennállását ünneplő szövetkezetünk — az Endrődi Szabó Ipari Szövetkezet — két és fél évtizedével.

Mint a szövetkezet még egyetlen élő és dolgozó alapító tagja ez alkalommal ezúton is — köszönve munkáját és segítségét — köszöntöm szövetkezetünk valamennyi tagját, üzemünk minden dolgozóját. Az előttünk álló nagy jelentőségű feladatok megoldásához pedig kívánok mindenkinek erőt, jó egészséget!

Hornok László
az Endrődi Szabó Ipari Szövetkezet
elnöke

Történetünk színtere: ENDRŐD

A község neve elsősorban a gyászos emlékeztető 1953. március 20-i csendőrsortúzhöz kötődve vált ismertté országszerte. Azt talán már jóval kevesebben tudják, hogy Endrőd régi középkori település, a török uralmat megelőzően saját iskolával rendelkező község. Újkori története 1731-el kezdődik, amikor is az 1685-ben elpusztult falut újjá telepítik. Ettől kezdve azután a falu — amelynek lakói forradalmi eszmét hordozó szegény-parasztok és agrárproletárok — viszontagságokkal terhes úton jut el addig, hogy a felszabadulás utáni statisztikák már a nagyközségek között tartják számon.

Endrőd jó hírnevét öregbítik ugyanakkor neves szülöttei. A nagyközség fia Hunya István, a magyar munkásmozgalom jeles alakja. És innen indult útjára Rózsahegyi Kálmán, Kosuth-díjas színművész, meg Timár Máté, József Attila-díjas író is.

A történelmi eseményeket nyomon követve külön is szólnunk kell a legutóbbi évtizedekben bekövetkezett változásokról. Amilyen gyökeres átalakulást hozott a felszabadulás a falu életében csaknem olyan jelentős fordulat következett be a község arculatának formálódásában. S itt és most nem is arra kell elsősorban gondolni, hogy 1960-tól 1970-ig 9300-ról 8200-ra csökkent a lakóinak a száma. A döntő változást másfajta számok jelzik. Amíg az 1960-as népszámlálás idején száz endrődiből még 59 dolgozott a mezőgazdaságban, 23 az iparban és építőiparban, tíz évvel később már a mezőgazdaság alig 40 százalékát foglalkoztatja a keresőknek ezzel szemben a település szövetkezeti ipara már a munkavállalók 34 százalékának ad kenyeret.

Korábban, ameddig Endrőd gazdasági életét a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tevékenysége határozta meg 7—800 ember járt el rendszeresen a községből az ország különböző részeibe dolgozni. Most legfeljebb, ha kétszázan tartoznak az ingázók közé. A népesség fogyása pedig lényegében megállt. Ez is bizonyítja, hogy nagyot fordult itt a világ. A nagyközség 10—13 évvel ezelőtt még csak felsejlő másik „arca” időközben vonásaiban határozott formát öltött, megkeményedett. Endrőd szövetkezeti ipara megizmosodott.

Kilenc szabó, nyolc fodrász, két fényképész Így kezdődött

Az összefogás, a szövetkezés gondolata — akár az 1935-ös eseményekig visszamenőleg — nem volt idegen Endrőd nincstelenjei, szegényei, a kubikosok, a nehezen boldoguló iparosok körében. A felszabadulást közvetlenül követő években az agrárproletárok, majd a szövetkezetbe tömörülő cipészek példája nyomán a szabók is mind sűrűbben gyűltek össze elemezni, fontolgatni lehetőségeiket. *Fekécs Lajos, Tóth András, Puskás Gábor, özv. Gyuricza Istvánné és Hornok László* szabó mesterek voltak azok, akik már korábban is sürgették a szövetkezet megalakítását. A gazdasági helyzet közben a falu fodrászait is mozgolódásra ösztönözte. Nádudvari Mihály és Gyuricza Miklós ösztökélésére azután nyolcan közülük meg is jelentek azon az emlékezetes napon — 1951. április 30-án — a KIOSZ akkori Vörös Hadsereg úti helyiségében, amikoris 30 kisiparosból 17-en a szövetkezés mellett döntöttek.

Így történt azután, hogy az alakuló gyűlés határozata értelmében 1951 május 18-án kilenc szabóval és nyolc fodrásszal Bohrát Péter házában hivatalosan is megkezdte működését az „Endrői Általános Szolgáltatási Kisipari Termelő Szövetkezet”.

Nyolc lábhajtásos varrógép, az otthonról elhozott hokedlik, négy nagyasztal, három szekrény — néhány vég vászon, ez volt minden, amivel a három fős méretes részleg és az öt fős konfekciós részleg a termelést megkezdte. A fodrászok egyelőre saját üzletükben maradtak. Az adminisztráció dolgait Tóth András elnök illetve Hornok László titkár (ez akkor tulajdonképpen a mai elnöki tisztségnek felelt meg) utasításai alapján Tímár Mária, a szövetkezet egyetlen nő alkalmazottja intézte. A leveleket, a kimutatásokat a falu állatorvosától kölcsönkért írógépen kopogta le. Az iroda fejlesztésére

a szövetkezet tagjai menet közben — a kezdő tőke megteremtésére adott 500 forint mellett — további 50 forintot fizettek be fejenként.

Mai szemmel nézve az új szövetkezet első hónapjainak munkája igazán nem volt mindennapi. A konfekció részleg megrendeléseit a Békéscsabai Textilnagykereskedelmi Vállalattól kapta. Az anyagot a szabók készpénzért vásárolták — mikor mennyire tellett éppen — s ha elkészült néhányszor tíz munkanadrág, munkaköpeny meg csizmanadrág (az úgynevezett: bricsesz-nadrág) — már vitték is Csabára s a kapott pénzből újból anyagot vásároltak. Ha a heti két szállításból befolyó pénz kevesebb lett a vártnál az előre kimért anyagból a kereskedő visszavágta a ki nem fizetett részt. Munkadíjat 10 naponként osztottak egymás között —amikor éppen volt miből.

És elérkezett az első mérlegzáró közgyűlés. A Kisipari Szövetkezetek Békés megyei Szövetségének 1952. március 31-én kelt mérlegjövőhágyó leveléből kiderült, hogy az endrődi szabók és fodrászok az első nyolc hónap alatt fél millió forintos árbevételt értek el. Ezzel — idézve a levélből — „a szövetkezet 1951 évi működése 17 208 forint felesleget (azaz nyereséget — a szerk.) eredményezett... a felesleg felosztásával kapcsolatban a következőket közöljük:

Tartalékalapra	6108 Ft
Szöv. jöv. adó céltartalékra	1700 Ft
Kisipari szöv. kölcsönalapra	3900 Ft
Részesedésre	3100 Ft
Jutalmazási és versenyalapra	500 Ft
Kultúr- és nevelési alapra	800 Ft
Szociális alapra	800 Ft
Sportalapra	300 Ft fordítandó
(A tagok egy hónapra jutó átlagmunkadíja ekkor 690 forint.)	

Külön érdekesség, amit ekkor a megyei szervezet szakemberei a gazdálkodás szakmai színvonaláról megállapítanak. A szövetkezet vezetőinek figyelmét a pontosabb kalkulációra, a megfontoltabb anyaggazdálkodásra, a költségek ésszerű csökkentésére és a körültekintőbb szervezésre irányítják. Az említett 690 forint tagonkénti havi munkadíjat pedig túlságosan magasnak ítélik meg. Ezek után nézzük a végkövetkeztetést: „A 100 Ft termelői munkadíjra eső

anyag nélküli termelés értéke 196 forint, ami arra mutat, hogy a szövetkezet kapacitását (azt a néhány lábhajtós varrógépet! — a szerk.) nem helyesen használta ki. A szövetkezet vezetősége a tagsággal karöltve ezen a téren is tegye meg a megfelelő intézkedéseket” — szól az idézett levél.

A megállapítások jogosságát természetesen az 1951-es termelésről szóló szöveges beszámoló is elismeri. Csak néhány részletet. „... Voltak a szövetkezetünknek erős kezű vezetői, akik tudták, hogy mi járul rájuk azáltal, hogy őket a tagság a szövetkezet irányításával bízta meg. Viszont voltak olyanok is, akik könnyen átsiklottak mindennapi problémáink fellett... Hogy nem működött rosszul a vezetőség, megmutatkozik abban is, amiben előrehaladást értünk el, hiszen beruházásaink mellett évvégi részesedést is tudtunk adni dolgozóinknak (összesen 3100 forintot) ... ehhez hozzá járul az is, hogy a tagság jól viszonylott kezdettől fogva szövetkezetünkhöz... a tagság és a vezetőség között is jó a viszony... a tagság egymás közötti viszonyára szintén ez mondható... van ugyan egy-két olyan tagunk, aki a szövetkezeti eszmét még nem tudta egészen magáévá tenni, de megvan a hajlandóság benne... vannak természetesen olyan kartársaink is, akit példaképnek lehet állítani... ilyen Fekécs Lajos kartárs is, aki szabási tudásával, leleményes anyagtakarékosságával és mind emellett a szövetkezethez való ragaszkodásával nagy segítségünkre volt... vagy Timár Lajos szöv. felelős kartársunk... Tóth András igazgató kartársunk... Juhos Sándor kartársunk, akik tudásuk legjavával szolgálták a szövetkezetünket... Fodrászaink részéről megemlíthetjük Nádudvari Mihály, Romhányi István és Alt Károly kartársakat, akik a rájuk bízott üzleteket példásan vezették... a könyvelő kartársnő a szövetkezet ügyeit jól vitte. Könyveit naprakész állapotban tartotta... Fényképészeink munkája is előrehaladást mutat...”

Új dologgal találkozunk az utolsó idézett mondatban. Mielőtt erről szólnánk vessünk még egy pillantást az első évről szóló két dokumentumra. Az egyik az 1951. évi keresetek és nyereségrészesedés kimutatása, amely szerint a nyolc hónap alatt a legtöbben 4–5 ötezer forintot kerestek, a kifizetett legmagasabb nyereségrészesedés pedig 198 forint 94 fillér (a legalacsonyabb — a teljesített napok alapján természetesen — 13 forint 68 fillér).

A másik dokumentum a mérleg összeállításához készült leltár és vagyonkimutatás. Az 1951. december 31-i leltárban összesen 22 ezer forint értékű anyag került be s itt olyan tételek szerepelnek, mint „128 borotvaszappan á: 3,70; két csomag babahajtű á: 7,—; két csomag púder á: 3,60; 950 db. gomb á: 0,09; 314 darab drótcsat á: 0,07; 53 orsócérna á: 7,13; 2,90 méter Cloth á: 47,84; 78,10 méter molinó á: 18,03 vagy öt tucat 6,5x9-es sílffilm á: 31,60” és így tovább. A vagyon kimutatás szerint pedig:

Üzemi berendezés és felszerelés	67 888,— Ft
Járóművek	350,— Ft
Anyagok	2 591,— Ft
Készáru	16 796,— Ft
Pénzkészlet	1 686,— Ft értékben

áll a még egy éve sem működő szövetkezet rendelkezésére.

(Mindezt csak azért ecseteltük ilyen hosszan, hogy kellő képpen érzékeltethetővé tegyük miképp kellett az Endrődi Szabók Szövetkezetének az immár negyedszázados útra elindulnia.)

Visszatérve a fényképészekhez: ketten — férj és feleség — az első év végén léptek be a szövetkezetbe, amely így újabb profillal bővülve kezdte meg az 1952-es esztendőt. Vagyis az 1952 első félévében előállított csaknem félmillió forintos termelési értékhez már a fényképész Hornok házaspár is hozzájárult. Ebből azt is megállapíthatjuk, hogy a szövetkezet, amely év végén már „Vegyés Kisipari Termelőszövetkezet” néven szerepel, a második évben hat hónap alatt produkál annyit, mint az első évben nyolc hónap alatt. Év végére azután a teljes termelés értéke meghaladta az egy millió forintot, aminek több, mint a felét a szövetkezet konfekció részlege állította elő, továbbra is a Békéscsabai Textilnagykereskedelmi Vállalat megrendelése alapján.

A korábbi intelmeket megfogadva a vezetőség már ebben, az évben nagyon sokat tett a gazdálkodás színvonalának javítására. Sikerült mintegy 35 ezer forint értékű anyagot megtakarítaniuk, miközben a termelési tervet 20,6 százalékkal túlteljesítették. A 100 forint munkabérré jutó termelés a korábbi 196 forinttal szemben most az 500 forintot is meghaladta. Az éves átlagkeresetek túllépték

a 9 ezer forintot. A nyereség megközelítette a 17 ezer forintot ami — figyelembe véve, hogy 1951-ben nyolc hónap alatt, jóval kisebb termelési érték mellett is ugyanakkora nyereséget ért el a szövetkezet — különösebb meglepedésre még igazán nem adhatott okot. Az 1952-es évről szóló szöveges beszámoló is így fogalmaz:

„A kimutatott eredményünk, tagságunk kapacitásának legfeljebb 80 százalékos kihasználását jelzi... előfordult, hogy munkát biztosítani nem tudunk... Fodrász és fényképész részlegeink — kivéve a tavaszi hónapokat — eléggé gyengén működtek, aminek talán az is oka, hogy községünkben évente mintegy 2—3 ezer ember távozik el átmenetileg hosszabb időre idénymunkára... Szövetkezetünkben a szocialista munkaverseny a kiesések miatt igen nehezen bontakozik... a 26 dolgozó közül 75 százalék teljesített csak 100 százalékon felül, a lemaradók között van igaz öt idősebb tagunk is, akiknek egészségi állapota gyenge...”

Más: „Állóeszközeink értéke az év folyamán hatezer forinttal emelkedett, amely elenyésző kisebb beruházásokból s főleg eddigi leltárba nem vett üzemi berendezések nyilvántartásba vételéből adódik... Gépeink használható állapotban vannak, azokon lényegesebb javítást nem végeztünk...”

„... még az első negyedév folyamán szállítottunk a Békéscsabai Textil Nagykereskedelmi Vállalatnak különféle — „Tallér” — munkásnadrágokat, amelyre a felszámított állami támogatást a vállalat kifizetni nem volt hajlandó, míg erről illetékes miniszteri jóváhagyást nem kaptunk... a Helyi Ipari Minisztérium kérésünket elutasította, fenti követelésünket a záráskor veszteségként kellett elkönyvelni...”

A csak példaként kiragadott nehézségek még az összes többivel együtt sem állták útját a fejlődésnek. A szövetkezet 1953-ra kinőtte üzlet és üzemhelyiségeit és így 1954-ben kénytelen volt átköltözni az endrődi bankfiók Bajcsy-Zsilinszky utca 6. szám alatti épületébe. Ekkor már mintegy félszáz embernek adott munkát az endrődi Vegyes Kisipari Termelőszövetkezet. A tagok többségét most is a szabók tették ki, akik a megrendelések alapján az eddigiek mellett megkezdték a különböző „gazda-kabátok” és „mamóka-ruhák” készítését is nagyobb tételben.

A termelés színvonalának jellemzésére a korábbi adatsor helyett tegyünk most említést két oklevélről. Az elsőt 1954. augusztus 19-én állították ki, s így szól: *Az Endrődi Vegyes KTSZ a KISZÖV vándorzászlójáért folyó versenyben II. helyezést ért el 1954. II. negyedévi munkájával.* És a másik oklevél, amit 1954. november 6-án kelteztek: *Endrődi Szabó KTSZ a KISZÖV vándorzászlójáért folyó versenyben „A megye legjobb szövetkezete”* címet és a vándorzászlót nyerte 1954. III. negyedévi munkájával.

Tiszta profil — új részleggel Szabók folytatták

Az előbbi fejezetben bemutatott két oklevél felett nem szabad elsiklanunk. A figyelmes olvasó magyarázatra szoruló változást állapíthat meg a két szövegezésből. Többről van szó ugyanis, mint arról, hogy a Vegyes KTSZ neve Szabó KTSZ-re változott.

A jól ismert Nagy Imre féle kormányprogram hatására 1954 augusztusának végére a szabók magukra maradtak a szövetkezetben. A fodrászok, a fényképészek, a lehetőségekkel élve önálló kisiparosokként tértek vissza műhelyeikbe. A közös tevékenységet a szabók folytatták ott, ahol egyáltalán folytatni lehetett, illetve kezdték újra, azt, amit a szükség úgy diktált.

Az immár tiszta profilúvá vált szövetkezetben létkérdéssé vált a gyorsabb ütemű fejlődés feltételeinek megteremtése a tevékenység bővítése. A vezetőség hosszas megfontolás után külön női konfekciórészleg létrehozását határozta el. Ez az első látszatra szinte erőt meghaladó feladatnak tűnt. A huszonnyolc tag között ugyanis mindössze egyetlen női szabó dolgozott.

A feladat nehézségét bizonyította, hogy jó két évbe tellett míg a tervből valóság lett s 1956. végére a női konfekció és méretes részleg megkezdhette működését. Ebbe természetesen bele kell számítani az 1956-os politikai események termelést, termelés-szervezést fékező, gátló hatását is, hiszen ebben az évben az őszi hónapokban főleg a közös vagyon védelmével, a szövetkezeti eredmények megóvásával kapcsolatos küzdelmek kötötték le a tagság erejét. A közösség helyét állt a viharban. Ennek köszönhető, hogy az ötvenes évek második fele már a megerősödés jegyében telhetett el az endrődi szabók szövetkezetében, még akkor is, ha ez az elért termelési eredményekből nem is olvasható ki ilyen egyértelműen.

A számok ugyanis a termelés frontján stagnálásról vallanak, ami másfelől úgy is felfogható, hogy az erőgyűjtés éveiben a termelés adott, állandó szinten kiegyensúlyozódott. Tény az, hogy a szövetkezet 18 fős új részleggel bővült, amelyet ugyancsak a békéscsabai nagykereskedelmi vállalat látott el munkával. És tény az is, hogy ebben az időben a szövetkezet 60—70 tagja már 1100—1200 forintot tudott megkeresni havi átlagban személyenként.

A KTSZ az öttagú vezetőség irányításával (amelynek élén továbbra is a megalakuláskor megválasztott Hornok László állt — a szövetkezet jelenlegi elnöke, aki az egyetlen élő alapító tagja is egyben a kollektívának) és a Csuvár József vezette Ellenőrző Bizottság segítségével rendre megoldotta termelési és politikai feladatait s már az ötvenes évek derekán ismét fél millió forinton felüli termelési értéket ért el. Az ötvenes évek végére azután — bár a megrendeléseket még mindig az 1951-ben behozott és az azóta „összeszedett” lábhajtós gépeken teljesítették — a dolgozó tagok létszáma csaknem 100-ra szaporodott.

Annak a történetnek, amit 1951-ben kilenc szabó és nyolc fodrász — majd két fényképész — kezdett, indított s amit 1954-től már csak a szabók folytattak, 1961-re lezárult az első szakasza. Ez a tíz év volt egyébként éppen az az évtized, amikor Endrőd, de a megye, sőt az ország valamennyi szövetkezete az útkeresés nehézségeivel birkózott. A következő évtized pedig, amely semmivel sem bizonyult könnyebbnek az előzőnél, már a megtalált úton való előrehaladás 10 évenként került történetünkbe.

De ne vágjunk az események elébe!

Szövetnadrágok belföldre — sínadrágok az NDK-ba Hírnevet szereztek

A női konfekció részleg létrehozását annak idején alapvetően gazdasági tényezők diktálták. Ugyanakkor az új részleg lehetőséget teremtett arra is, hogy a szövetkezet hozzájáruljon Endrőd asszonyainak, lányainak foglalkoztatásához, ha kezdetben nem is nagy, de állandó és elfogadható keresetet biztosítva számukra.

Ez a fejlesztés érthető módon egyéb gondokat is hozott magával. A régi üzemház ismét szűknek bizonyult, újabb lehetőségek után kellett nézni. Legmegfelelőbbnek ekkor a volt ipartestületi székház látszott, amit a szövetkezet 700 ezer forintért (ez a vételár és az átalakítás költségeinek együttes összege) vehetett végülis 1961-ben birtokba. Itt teremtődtek meg a feltételei azután a műszaki előrehaladásnak, a technikai fejlődésnek is. Az 1960-ig lefektetett alapok — 1960-ban a több, mint 6 millió forintos termelési érték mellett már csaknem fél millió forint a nyereség — biztos talajt adtak a minőségi fejlesztéshez.

Az új üzemházba átköltöző hatvan szövetkezeti dolgozó — akiknek ekkor még csak alig 25 százaléka a nő (ma 90%) — hamarosan új technikával ismerkedik meg. A szövetkezet ugyanis megkezdte a lábhajtós varrógépeket motoros gépekre lecserélni. Ezzel egyidőben tették meg az első lépéseket a szalagszerű termelési forma kialakítására és az 1961-es fordulatot követő rövid fejlődés eredményeként 1964-re eltűnnek a kisipari műhelyt jellemző munkamódszer maradványai is. A szabászat az eddig alkalmazott vertikális darabolókés helyett áttér a szalagfűrész használatára.

Növekszik a szabók szövetkezetének jó híre is, amit a megrendelők fokozódó érdeklődése bizonyít. A sokat emlegetett békéscsabai kereskedelmi vállalat mellett megjelenik a színen a budapesti SZÖVÁRU Vállalat is és a fájjellegű cikkek mellett szövetnadrágokat, női ruhákat, női és gyermekkabátokat rendel meg az endrődi ktsz-tól nagyobb tételekben. A fellendülés első szakasza 1963-ig tartott. Ebben az évben ugyanis a szövetkezet értékesítési gondokkal találta szembe magát. A termelésbe lépő nagy textilipari vállalatok termékeikkel elárasztották az üzleteket s az endrődiek csak úgy „menekülhettek meg”, hogy minden energiájukat a piackutatásra fordították. Szót érdemel, hogy addigi legnagyobb nyereségét éppen ebben az emlékezetes esztendőben érte el a szövetkezet.

Az értékesítési nehézségek a következő években valamelyest oldottak, de jellemző, hogy 1967-ben már ismét az országot járták a ruhákkal megrakott szállítójárművek, vevő után kutatva. Ebből azután már komolyabb következtetéseket is le kellett vonnia a vezetősnek. Ennek ismertetése előtt vizsgáljuk meg azonban tüzetesebben az 1960-tól 1965-ig terjedő időszak gazdálkodását.

A Kisipari Szövetkezetek Békés megyei Szövetségének kiadásában megjelent „Békés megyei Szövetkezetek legfontosabb adatai” című statisztikából megállapíthatjuk, hogy az Endrődi Szabó Szövetkezet termelése a kérdéses öt évben végig felfelé ívelő. Az 1965-ös termelési érték (több, mint hét millió forint) csaknem 20 százalékkal haladta meg az 1960-asat. Ebből azonban az is kiderül, hogy az emelkedő-irányzat ellenére a növekedés nem látványos, tudniillik a megye ipari szövetkezetei a vizsgált időszakban átlagosan több, mint 45 százalékkal fokozták termelésüket.

Ki kell térnünk arra is, hogy a szövetkezet termelési értékéről (árbevételéről) szólva egyre inkább a konfekció-termelésre gondolhatunk csak, hiszen a méretes javító, szolgáltató tevékenység évről-évre veszít súlyából. Így, ez annak ellenére, hogy önmagához viszonyítva öt év alatt 200 százalékkal növeli árbevételeit, az össz árbevételhez való hozzájárulása nem éri el a három százalékot.

A fejlődést a szakmai színvonal emelkedése is jelzi. Amíg 1960-ban a 44 munkásból csak 30 volt a szakmunkás, addig 1965-ben a 70 munkásból mindössze kettő nem rendelkezett szakmunkás bizonyítvánnyal. Kedvezően alakul a rendelkezésre álló munkaidő

kihhasználása is, hiszen öt év alatt a dolgozók száma 31 százalékkal emelkedik, ugyanakkor a teljesített munkaórák száma csaknem 41 százalékkal nő.

Az előbb már jelzett értékesítési gondok hatása a számokban is jelentkezik. Az egy termelőre jutó árbevétel 1963-ig 7—10 százalékkal nagyobb az 1960. évinél, ezzel szemben 1964—65-ben már 10 százalékkal alatta marad annak. Mindez egyébként az egy órára jutó keresetekben is megmutatkozik, amely 1965-ben mindössze 96 százaléka az 1960-ban elértnek. A teljesített munkaórák számának növekedésével ez a kedvezőtlen folyamat nem ennyire élesen érzéketi hatását az éves átlagkeresetekben, amelyek a dolgozónkénti 15 ezer forintot meghaladva három százalékkal múlják felül az öt évvel korábbi béreket.

Az eredményesség átmeneti visszaesése természetesen nem mond ellent a vizsgált időszak műszaki fejlesztéséről elmondottaknak. A statisztika szerint az öt év alatt 226 százalékkal gyarapodott a szövetkezet saját vagyona (1965-ben már megközelítette az egy millió forintot), az állóeszközök nettó értéke pedig több, mint két és félszeresére nőtt a gépvásárlások és az új üzempület birtokbavétele révén. E tekintetben egyébként töretlen a fejlődés íve, nem mondható el ugyanez azonban a 100 forint állóeszközre jutó termelési értékről és a belkereskedelemnek történő értékesítés sem alakul a legkedvezőbbben. Az 1962-es hat és félmillió forinttal szemben 1965-ben csak öt millió 700 ezer forint értékben vásárol a belkereskedelem a szövetkezettől.

Az eddig elmondottak talán már kellő képpen alátámasztják, hogy a szövetkezetnek, a szövetkezet vezetőinek a korábbiak mellett más utakat is meg kellett nyitniuk a tovább lépéshez. Az 1960-tól 1965-ig tartó lassú, de mégis csak egyenletes fejlődés jól érzékelhető színvonal emelkedést hozott a termelésben. A szalagszerű termelést az üzemi méretek adta lehetőségek szerint növelték.

A varrógép-parkot minőségi cserével korszerűsítették és néhány olyan speciál-gépet is sikerült beszerezniük, amelyet korábban a szövetkezet nélkülözni kényszerült. Lassan-lassan a nagy időigényű kézimunkát termelékenyebb gépmunka váltotta fel. Ezzel egyidőben ésszerűsítették a termelés szerkezetét, a termékösszetételt, amely

1965
H 680

eleddig a bébi, a gyermek, a női és férfi alsó és felsőruházati konfekció széles skáláját ölelte fel.

Ezek az intézkedések és változtatások azzal az eredménnyel jártak azután, hogy a termékek között mind nagyobb súlyt kaptak az eddiginél esztétikusabb és magasabb minőségi szintet képviselő áruk, amelyek felhívták végül is a külföldi vevők, megrendelők figyelmét erre az endrődi szövetkezetre. Már a Békés megyei KISZÖV idézett kiadványában is utalást találunk arra, hogy az Endrődi Szabó KTSZ az exportra termelő szövetkezetek sorába lépett. Ime: „A KISZÖV IV. küldöttközgyűlése (1962) esztendejében export termeléssel csak négy szövetkezet foglalkozott: az Orosházi Vas- és Fémipari, a Szarvasi Vas- és Fémipari, a Gyulai Fa- és Fém bútortipari, illetve a Mezőberényi Faipari KTSZ. Ezzel szemben tavaly már (1965) kilenc exporttermelést folytató szövetkezetünk volt. A felsoroltak mellé felzárkózott a Szarvasi Műanyagfeldolgozó és Játékkészítő, a Körösvidéki Egyesült Cipész, a Szarvasi Mezőgazdasági és Faipari, a Békéscsabai Faipari, valamint az Endrődi Szabó KTSZ.

És valóban a szövetkezet az 1960-as évek második felétől tételesen bekapcsolódott az exporttermelésbe: a budapesti SZÓVÁRU Vállalat közvetítésével a Német Demokratikus Köztársaságnak végzett bér munkában megkezdte a gyermekpantallók és sínadrágok készítését egyenként több tízezres tételben. Ezzel hamarosan jó hírnevet szerzett magának a szakmában és első lépésben egészen 1970-ig munkaidő-alapjának mintegy 50 százalékát a bér munka végzésével használhatta ki. Ezzel együtt a megelőző értékesítési gondok is megszűntek. A kapacitás másik nagy hányadát továbbra is a belföldi megrendelők igényeinek kielégítésére fordíthatta, a méretes tevékenység pedig az energiáknak alig 10 százalékát kötötte le.

A lendületet a gazdaságirányítás reformja tovább fokozta, 1969-ben már két műszakos szalagrendszerben termelt a szövetkezet. A női munkaerő aránya közben 85 százalékra nőtt. A termelési érték az adott évben már 15 millió forintba rúgott, s ettől kezdve az endrődiek termékeinek 70—80 százaléka kerül külföldön értékesítésre.

Az új igény sarkallta a műszaki fejlesztés felgyorsítására a kollektívát. Két év alatt — 1969—70-ben — a régi, percenkénti 2500 fordulatszámú, lassújárású gépeiket 4800-as fordulatszámú, gyors-

varrógépekre, speciálgép-parkukat pedig a világszínvonalat jelentő japán gépekre cserélték. Korszerűsítették a vasalási technológiát, vasalógépet és gőzölő kézi vasalókat vásároltak. A géppark fejlesztése, a termelés átfogó és folyamatos szervezése, a technológia korszerűsítése összességében nagy arányban növelte meg a termelékenységét s tette versenyképesé a szövetkezet termékeit, munkáját a világpiacon.

Az előbbieken ugyan benne van már a szövetkezet harmadik ötéves tervidőszaki eredményeinek summázata, a további elemzés azonban megköveteli az időszak utolsó két évének részletesebb vizsgálatát, mivel az exportra-termelés kibontakozása, a hagyományos termelést megszüntető fejlesztés, vagyis a negyedik ötéves terv megalapozása az Endrődi Szabó Szövetkezetben 1969—70-ben zajlott le.

Amit első helyen kell említenünk: fennállásának két évtizede alatt — 1970-nel bezárólag — a legmagasabb termelési értéket 1969-ben érte el a szövetkezet. A 15 millió forintot meghaladó termeléshez a konfekció több, mint 14 millióval járult hozzá, s ebben a tételben mintegy 630 ezer forint értékben benne foglaltatik — amiről eddig még nem szóltunk — a bedolgozók termelése is. A 15 millió forintos termelési érték egyébként háromszorosa a 10 évvel korábban elért értéknek és kétszerese a hatvanas esztendőik második harmadában előállított átlagos évi termelésnek. Ekkor a külföldnek végzett bér munka — egy millió 100 ezer forint értékű „hozott” anyag feldolgozással — még fél millió forintot sem tesz hozzá a teljes termelési értékhez.

A következő esztendő, 1969-hez viszonyítva óriási ugrást hoz a bér munkában. Egy év alatt a külföldi megrendelők négyszeresére növelik a szövetkezetnek konfekcionálásra adott anyagok mennyiségét, értékét. A bér munka hozzájárulása a bevételekhez 300 százalékkal emelkedik, érthető, hogy a bedolgozók is nagyobb szerephez jutnak a korábbinál, főleg a belföldi, s közte a lakossági igények teljesítésében. Az endrődi, a hunyai és gyomai bedolgozók száma 1970-ben 22 már és egy év alatt több, mint egy millió forint értékű munkát végeznek a szövetkezetnek.

A teljesség kedvéért kell szólnunk arról is, hogy 1970-ben a szabó szövetkezet a lakossági igények teljesítésében nem tudta elérni

a megelőző év színvonalát. Itt azonban nem az igények csökkenésére kell gondolnunk, hanem azt kell figyelembe vennünk, hogy az 1970-es árvíz idején vagyunk, amikor is az endrődi szövetkezet „hatókörében” egyrészt a megrendelőket is kitelepítették, másrészt magát a munkavégző részleget is, mint ahogy a körösladányi részleg is kénytelen volt munkáját csaknem egy hónapra felfüggeszteni. Teljesen más kérdés az, hogy a javítási tevékenység ebben az iparágban a lakossági életszínvonal emelkedésének megfelelő ütemben fejlődik vissza.

Még egy feltűnő dolog, ami ebben a két évben játszódik le: a belkereskedelem egyetlen év alatt 10 százalékat veszít súlyából, a külkereskedelem ugyanennyit nyer, ha az árbevételeket az értékesítés irányai szerint vizsgáljuk. Ez jól mutatja, hogy a szövetkezet érdeklődése is egyre inkább a külföldi megrendelők felé fordul, amit indokol az is, hogy bár 1969-et megelőzően a belföld termékeiknek mindig mintegy 90 százalékat vásárolta meg, biztonságos belföldi kereskedelmi kapcsolatokat mégsem sikerült az endrődi szabóknak kiépíteniük (s ezért nemcsak őket érheti szó).

A szövetkezetben dolgozók száma a két évben csak mérsékelt ütemben emelkedett, ebből pedig azt olvashatjuk ki, hogy az elért termelési többlet nagyobb része a hatékonyság növekedéséből a munka gépi felszereltségének fokozódásából s nem a termelők számának növekedéséből származtatható. A stabilizálódás jegyei a ki és belépők arányának alakulásában is megjelennek: 1970-ben az egy évvel korábbi 62-vel szemben már csak 23-an hagyják el a szövetkezetet. Tudnunk kell ehhez azonban, hogy az egy dolgozóra jutó éves átlagkereset ekkor már öt ezer forinttal több, mint öt évvel korábban. S nem közömbös az sem, hogy a túlórák száma több, mint három ezerrel csökkent, holott a júniusi árvíz miatt kiesett munkaórák helyett a túlóra igénybevétele ebben az esztendőben ugyancsak indokoltnak látszott.

Mivel a műszaki fejlettségről, a gépvásárlásokról már szoltunk a két év elemzését fejezzük be azzal a megállapítással, hogy a szövetkezet gazdaságos működése minden kétséget kizáróan a konfekció termeléstől, annak eredményességétől függ, aminek igazo-

lására elegendő annyit felhozni, hogy az 1970. évi egy millió 376 ezer forint nyereségből egy millió 336 ezer forintot a konfekció „termelt ki”.

* * *

Összegezve az Endrődi Szabó Szövetkezet történetének második évtizedét megállapíthatjuk, hogy ez a 10 év a szocialista üzemi kialakításának, megerősítésének 10 éve volt. A kisipari műhelyeszközöket, berendezéseit a korszerű, nagy tételeket előállító üzemi gépei, az egyedi munkavégzést a szalagszerű termelés nagy pontosságot igénylő munka- és üzemszervezési megoldásai váltották fel. A hagyományos termelés utolsó jegyei is eltűntek, a szövetkezet áttért a két műszakos üzemre.

Ami a számokat illeti: tíz év alatt a termelés csaknem háromszorosára, a nyereség több, mint háromszorosára, a dolgozók száma éppen háromszorosára nőtt, a dolgozók átlagkeresete 30 százalékkal meghaladón emelkedett, ugyanilyen ütemben gyarapodtak az állóeszközök és az endrődi szabók szövetkezete jobbjára nőket foglalkoztató szocialista és tőkés exportra gyártó modern ruhaipari üzemmé fejlődött.

Ebben az átalakulásban külön hangsúlyt kap a harmadik ötéves tervidőszak második fele, az 1968-tól 1971-ig terjedő szakasz, amelyben az itt leírt változások nagyobbik és döntő része játszódott le. Visszatekintve a teljes húsz esztendőre, úgy fogalmazhatnánk: Hírnevet szerzett az a szövetkezet kollektívájának, dicsőséget az alapítónak azzal, hogy a hatvanas évek elején még csak erőt gyűjtő szövetkezetből egy nagyon is élő és piacképes termékeket előállító üzemet „faragott”, amely bátran vágthatott neki a negyedik ötéves terv feladatainak az egyre gyorsabban változó gazdasági feltételek közepette is.

Szovjetuniótól — Svájcig, Líbiától — Finnorszáig Növekvő dinamikával

A negyedik ötéves terv első évében az Endródi Szabó Ipari Szövetkezetben bevezették a 44 órás munkahetet. Ekkor több, mint kétszáz szövetkezeti dolgozó — az egyre szaporodó megrendelések teljesítésére, a nagyértékű géppark minél jobb kihasználására — már rendszeresen két műszakban dolgozik. Tovább bővült az export is. A szocialista országok közül az NDK mellett a szövetkezet megrendelőinek sorába lép a Szovjetunió és 1973-ig Csehszlovákia is. Az előbbi kabátokat, az utóbbi női fehérneműt készített az endródiekkel. A tőkés vevők 1973-ban jelentkeztek először. Az NSZK női ruhákra, blúzokra, nadrágokra és szoknyákra, Hollandia nadrágokra, zekékre és szoknyákra, Svájc nadrágokra, szoknyákra és női ruhákra adott (és ad) megrendelést. Franciaország a hozott anyagból nadrágokat, Líbia nadrágokat és gyermekkabátokat, Finnország síöltözéket kért (és kér) a fővállalkozó közvetítésével.

Így aztán mondhatni, hogy a szövetkezet 1974 óta főleg női ruhát, nadrágot és szoknyát meg kabátot készít nyugati exportra, gyermekkabátokat a Szovjetuniónak. Kapacitásainak ez összességében csaknem 80 százalékát köti le. Belföldre a DÉLTEX Vállalat megrendeléseinek megfelelően munkaköpenyeket, női kötényeket, otthonkákat és különféle nadrágokat gyártanak főleg a bedolgozók igénybevételével és az 1975-ben kialakított „kismama-szalag” bevonásával.

Ezek a csak felsorolásszerűen jelzett eredmények ismét dinamikus fejlődésről „árulkodnak”. És valóban: a szövetkezetben 1974-re befejeződik a gépparknak még 1970-ben megkezdett teljes felújítása, korszerűsítése. Akár régen a lábajtós varrógépek, úgy tűnnek most el az utolsó „Csepel” gépek is az üzemből, hogy vég-

leg átadják helyüket az NDK gyártmányú „Textima” gyorsvarró-gépeknek és megszaporodik az olasz, illetve japán speciál-gépek száma is. A szabók, új üzemükbe, amelyet az endrődi cipészekről vásárolnak meg 1975-ben, csak új gépeket visznek. Mégpedig úgy, hogy még ebben az évben a több, mint öt millió forint mellett, amit az új üzemre költenek, csaknem másfél millió forintot fordítanak gépvásárlásra.

A szövetkezet, amely 1974. április 4-én 1973-as munkájáért egy évre átveszi a KISZÖV vándorzászlaját, 1975-től újabb dinamikusabb előrelépésre áll készen. Termelési értéke, nyeresége minden eddigit felülmúlt, a felhasznált élőmunka és eszközök hatékonyságát, termelékenységét egyetlen év alatt 10 százalékkal növelte (ennél nagyobb sikert csak 1972-ben sikerült elérni, amikor a hatékonyság 40 százalékkal emelkedett egy év alatt — csak hogy akkor az alacsonyabb színvonalhoz képest még könnyű volt ilyen nagyot ugrani.) A szövetkezeti üzemben foglalkoztatottak száma eléri a 300-at, az egy dolgozóra jutó éves átlagkereset pedig megközelíti a 28 ezer forintot. A munkaerő-utánpótlásban sincsenek különösebb gondok, a Gyomán 1973-ban létesített szolgáltatóházban működő tanműhely évente 40—60 tanulót foglalkoztat. A két endrődi, három gyomai, egy hunyai és egy körösladányi szövetkezeti üzlet a lakosság nagy megelégedésére végzi tevékenységét a helyi igények alapján.

Ezek után nézzük meg részleteiben a negyedik öt éves tervidőszak éveit: melyik mit tett hozzá az eredményekhez?

1971

A teljes termelés értéke 27 százalékkal haladta meg az előző évit ami első sorban az előállított konfekció termelés 48 százalékos növekedésének köszönhető, míg a méretes tevékenység tovább szűkül. Az év különlegességét a tőkés bérmunka 20 százalékos túllépő csökkenése és a szocialista export 67 százalékos emelkedése jelenti. A belkereskedelmi értékesítés a belföldi megrendelések egyenetlenségei miatt tovább csökken.

A dolgozók száma 6, ezen belül a nők száma 22 százalékkal emelkedik, a két arány feltűnő különbségéből a ki és belépések számának viszonylagos növekedésére következtethetünk. Az éves bérszínvonal emelkedésének dinamikája elmarad a következő évet jellemző fejlődéstől. A szabad szombatok bevezetésével csökken a ledolgozott órák száma, ugyanakkor a túlóraszám is — ez a magasabb termelési értékre tekintettel, mindenképpen az élőmunka hatékonyságának növekedésére utal.

A nyereség (egy millió 671 ezer forint) 21 százalékkal nagyobb a megelőző évinél és 98 százalékat a konfekció állította elő. Műszaki fejlesztésre a szövetkezet ebben az évben — gyorsvarrógép, lyukkötőgép, ujjbevarrógép, hólozógép, szegőgép, szabásgép és egy tehergépkocsi vásárlásra — 443 ezer forintot fordított. Az állóeszközök tényleges értéke 20 százalékkal nőtt megközelítve a kétmillió forintot.

1972

A korábban kezdődött folyamatok ebben az évben erősödnek. A belkereskedelem 700 ezer forinttal kevesebb értékű árut vásárol a szövetkezettől most, mint egy évvel korábban, Ezzel szemben a tőkés bérmunkában foglalt export-érték mintegy 330 százalékkal emelkedett. Ezzel egyidőben — a kapacitások kialakultságát figyelembe véve — a szocialista export csökkent. A teljes termelés a hagyományos számítások szerint kisebb volt a megelőző esztendeinél, ám ha a bérmunkában feldolgozott anyagértéket is számításba vesszük ez az előbbi állítás semmiképp nem állja meg helyét. (A méretes tevékenység súlya tovább csökken.)

A létszám alakulását a szintentartás jellemezte, az elenyésző munkaerőmozgás — 3 be, 2 kilépő — utal arra, hogy a dolgozók megtalálják számításukat a szövetkezetben is, ahol a folyamatos munkával való ellátottság a keresetekben is érezhető kedvező hatását. Egy év alatt több, mint két ezer forinttal emelkedik az egy foglalkoztatottra jutó évi átlagbér. A teljes jövedelmek éves átlaga ekkor meghaladja a 25 ezer forintot. Ehhez megfelelő alapot a szövetke-

zet történetének eddigi legnagyobb nyereséget nyújt. A mérleg szerinti eredmény: 3 millió 728 ezer forint, amely több, mint kétszerese a megelőző évének. Így azután érthető, hogy az ebben az évben indított „házi” szakmunkásképző tanfolyamra azonnal 22-en jelentkeznek.

Újabb kéttűs gépek, gyorsvarrógépek szerepelnek a vásárolt gépek sorában és a szövetezet mintegy 280 ezer forint tulajdonrészszel a gyomai Szolgáltatóház létesítésében is közreműködik (itt kap helyet a tanműhely is). A beruházások értéke félmillió forint, az állóeszközök nettó értéke 2 millió 300 ezer forintra emelkedik.

1973

Ez az az év amelynek teljesítményével az Endrődi Szabóipari Szövetkezet elnyeri a KISZÖV vándorzászlaját. Ha csak a termelési értéket nézzük, akkor is óriási a változás. Egyetlen esztendő alatt csaknem 5 millió forinttal növekszik a teljes termelés. A mintegy 21 millió forint árbevételnek ebben az esztendőben háromnegyed része szocialista exportból származik. Ezzel egyidőben a tőkés bér-munka súlya csökken és újabb százalékokat veszít a belkereskedelem is. A javító-szolgáltató tevékenység szerepe nem változik.

Az úgynevezett sajátanyagos termelés döntővé válását a nyereség alakulása is tükrözi. A megelőző esztendeinél 400 ezer forinttal nagyobb — 4 millió 123 ezer forint — nyereségnek több, mint három ötödét a fenti tevékenységgel termelték ki. A bér-munka ekkor 1 millió 200 ezer forint nyereséget hozott.

Mindez az előrehaladás természetesen nem képzelhető el felgyorsított műszaki fejlesztés nélkül. A gépvásárlásokra fordított összegek megközelítik a 400 ezer forintot, 1973-ban ugyanis a szövetezet további 20 gyorsvarrógépet, egy gomblyukkötő, egy gőzfejlesztő, egy cikk-cakkvarró és egy gombfelvarró gépet vásárol.

A teljesítmények értékét pedig csak fokozza az a tény, hogy a foglalkoztatottak száma az adott évben mindössze 10—12 dolgozóval emelkedik, az átlagjövedelmek színvonala pedig 5,6 százalékkal nő, megközelíti a 25 ezer forintot.

1974

Nem kevésbé sikeres és nem kevesebb változást hozó, mint az 1973-as év. A nyereség újabb 1 millió forinttal nő és összegében átlépi a „bűvös” öt milliót, annak ellenére, hogy a szövetezet termelési értéke mintegy 700 ezer forinttal elmarad most az egy évvel korábbtól. Ennek magyarázata a jelzett változásokban keresendő: az értékesítés arányai irányok szerint ugyanis 1974-ben új-fent átrendeződtek. Míg korábban a bér-munka az árbevételekhez csak 12 százalékban járult hozzá, 1974-ben ez az arány 41 százalékkal emelkedik. Ebből következik, hogy a saját anyagos export döntő szerepe megszűnik, részesedése az árbevételekben ettől függetlenül jelentős — 44 százalékos — marad. Csaknem fél millió forinttal növeli vásárlásait a belker is.

A szövetezet 1974. évi teljesítéséről teljesebb képet kapunk ha a termelési érték mellett a hozott anyag értékét is figyelembe vesszük, az utóbbi ugyanis az 1973. évi 6 millióval szemben ebben az évben a 22 milliót is meghaladta, jelezve, hogy az endrődi szabók munkájának minősége a nemzetközi piacokon is kiállja a próbát. Ehhez az újabb 400 ezer forint értékben beszerzett gépek — köztük 11 gyorsvarró és speciálvarrógép, szabásgép és présragasztó — is hozzájárultak.

Az egy dolgozóra jutó éves átlagjövedelem ebben az évben több, mint 26 és fél ezer forint.

1975

Az eltelt negyed század legmagasabb termelési értékét (27 millió forint) és legnagyobb nyereségét (6 és fél millió forint) hozza ez az év, amikor a szövetezet történetének negyedik üzemházában — a Endrődi Cipész Szövetkezettől átvett épületbe — költözik. A termelési érték egyébként nyolc százalékkal múlja felül a tervezetettét. Az egy dolgozóra jutó évi átlagjövedelem meghaladja a 28 ezer forintot. A termékek 41 százalékát szocialista exportra szállítják, a tőkés bér-munka, amely a rendelkezésre álló munkaidő-

nek 40 százalékát köti le, az árbevételek 42 százalékát adja. A belkereskedelem szerepe az értékesítésben 10 százalékról 14-re nő. A hatékonyság 1974-hez képest 10 százalékkal emelkedett.

Az új üzemház megvétele és átalakítása több, mint öt millió forintba, a géppark feltöltése, korszerűsítése, bővítése másfél millió forintba került. Mindezzel azonban nemcsak fennállásának 25 éves évfordulóját ünnepeleheti méltóképpen a szövetkezet, hanem egyben végképp megvetette alapjait az ötödik ötéves tervidőszaki továbbfejlődésnek.

* * *

Röviden: a IV. ötéves terv az Endrődi Szabó Ipari Szövetkezet felemelkedésének öt éve. A nagyarányú fejlesztés — amit a szövetkezet még a tervidőszak elején kezdett — első szakaszának végéhez ért. Öt év alatt az üzem 300 embert foglalkoztató korszerű kis ruhaipari gyárrá alakult. A termelési érték csaknem 10 millió forinttal, a nyereség öt millióval, az éves bérek átlaga hét ezer forinttal nőtt. A termelés fejlődésének éves üteme elérte a 10 százalékot. Az Endrődi Szabó Ipari Szövetkezet Endrőd nagyközség és a Békés megyei szövetkezeti ipari jelentős termelő egységévé vált. Itthon és külföldön — a szocialista piacokon éppúgy, mint a nyugati vevők körében — elismerést vívott ki, jó hírrevel szerzett termékeivel.

A negyed század egészét tekintve pedig ez az öt év önmagában is önálló egységet alkot — a korszerű szövetkezeti üzem kialakulásának időszaka ez — amely azonban a megelőző két évtized eredményeit épp úgy magába építi, mint ahogy új fejezetet nyit a szövetkezet történetében...

Az Endrődi Szabó Szövetkezet története számokban 1951 — 1976

Megnevezés	Év	1951	1952...	1960	1965...	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Teljes termelés 1000.— Ft		528	1233	6146	7247	14353	18292	16075	20748	20039	26930	
Bérmunkára anyagban számitott érték 1000.— Ft		—	—	—	—	4546	1046	8490	6236	22360	18180	
Bérmunkára fordított munkaidő %		—	—	—	—	—	—	—	—	12	41	33
Nyereség 1000.— Ft		17	16	465	355	1376	1670	3727	4123	5057	6578	
Dolgozók száma ebből nő		17	27	51	67	191	195	201	213	240	298	
Teljesített munkaórák (1000 óra)		1	1	—	—	172	179	181	191	218	267	
Egy dolgozóra jutó éves átlagbér Ft. 1000.— Ft		—	—	108	152	269	241	248	252	286	344	
Árbevétel Belker		5600	9200	14765	15179	19942	20114	22232	23478	25036	26736	
Tőkés rel.		—	—	—	—	5179	4646	3958	2225	2704	4300	
Szoc. rel.		—	—	—	—	1468	1121	4807	2423	8297	11295	
Lakossági		—	—	—	—	7728	12941	7258	15793	8757	11015	
Közületi, váll.		—	—	—	—	570	334	340	307	319	320	
Állóeszközök 1000.— Ft		7	13	535	1403	2043	2399	2896	3428	3783	8172	
Beruházás		—	—	—	—	356	497	532	355	458	6578	
Gépvásárlás		—	—	21	—	258	323	264	355	432	1316	

Politikai és társadalmi élet a szövetkezetben

Szövetkezetek — bizottságok

Az eddig ismertett termelési, gazdasági sikerek, eredmények a szövetkezet kollektívájának munkáját dicsérik. A kollektíván azonban nemcsak a termelés irányítóit és a dolgozókat kell érteni, hiszen ezekben az eredményekben az is benne foglaltatik, hogy a szövetkezet valamennyi politikai szerve és társadalmi szervezete, azok vezetősége mindent megtett a célok eléréseért, a feladatok végrehajtásáért. A két és fél évtizedes történetben tehát a szervezeteknek és bizottságoknak is megvan a maguk — egyáltalán nem elhanyagolható — szerepe.

A pártalapszervezet

1966-ban alakult meg hét taggal, akik közül a titkárnak választott Fagyas Mátyásné volt az egyetlen nő. Jelenleg az alapszervezet 30 tagot számlál. A két pártcsoportban összesen 16 nő tevékenykedik. Az alapszervezet a politikai munka mellett legfontosabbnak a dolgozók képzését tartja. Az agitációnak jelentős része van a szövetkezetnél indított szakmunkásképzés sikerében. Azóta megkezdték a középvezetők rendszeres képzését és továbbképzését is.

Szervezett politikai oktatás színvonala évről évre emelkedik a szövetkezetben. Jelenleg négyen járnak marxista középiskolába (12-en már befejezték) egy párttag esti egyetemre jár, hárman pedig öthónapos pártiskolát végeztek.

A KISZ-szervezet

1967-ben jött létre. Hatása túllépi a 37 ifjúkommunistát tömörítő szervezet kereteit, mivel a szövetkezet 300 dolgozójából 160 a 30 éven aluli. Legtöbbet a KISZ-en kívüliek politikai oktatásával bevonásával, a fiatalok szabadidős programjainak szervezésével, a szövetkezet termelését segítő társadalmi munkaakkciókkal, a község általános iskolájában szervezett varró-szakkör és az úttörők patronálásával tesz a közösségi célok megvalósításáért.

A szövetkezeti Ifjúsági Parlament sikere, a pályakezdők támogatásával is kedvezően alakuló munkahelyi légkör sokban függ a KISZ-esek munkájától. A fiataloknak biztosított kedvezményeket, jogokat és elvárásokat az ifjúsági törvény szövetkezeti intézkedési terve foglalja össze (például: 5000 forint vissza nem térítendő kölcsön társasház építéséhez). A KISZ szervezésében 1975. november 7-én ifjúsági szocialista brigád alakult.

A szövetkezeti bizottság

Közreműködik a mozgalmi, nevelő és agitációs feladatok végrehajtásában. Szervezi a szocialista munkaversenyt. Jelenleg öt brigád vesz részt ebben a versenyben:

— *Háromszoros ezüst fokozattal kitüntetett*

„*Ady Endre*” brigád 1968-ban alakult 16 taggal
vezetője: Uhrin Miklósné, tagok száma: 24.

— *a kétszeres ezüst fokozattal kitüntetett*

„*Hámán Kató*” brigád 1968-ban alakult 14 taggal
vezető: Fülöp Vincéné, tagok száma: 16.

— *az ezüst fokozattal kitüntetett*

„*Martos Flóra*” brigád 1970-ben alakult 10 taggal
vezető: Gyuricza Béláné, tagok száma: 15.

— *Ifjúsági szocialista brigád*

„*Radnóti Miklós*” brigád 1974-ben alakult 17 taggal
vezető: Szakálosné Uhrin Klára, tagok száma: 19.

— *Szocialista címért küzdő*

„*November 7.*” ifibrigád 1975-ben alakult 11 taggal
vezető: Uhrin Ilona, tagok száma: 11.

Az öt brigád a szövetkezet dolgozóinak 50 százalékát tömöríti. Jelentős szerepet vállalnak a község oktatási, kulturális és szociális intézményeinek támogatásában, patronálásában. Társadalmi munkaóráik száma a szövetkezetben megközelíti az öt ezret, s az ez alatt végzett munka értéke a 110 ezer forintot. Ezzel szemben a szövetkezet a tőzsgárda-szabályzatban minden lehetségest megad dolgozóinak. (A szövetkezetnél töltött ipari-tanuló időt beszámítják a munkaidőbe.)

A nőbizottság

1970 augusztusa óta segíti a szövetkezetben a nőpolitikai határozatok érvényre juttatását. Elnöke tagja a vezetőségnek. A nők élet- és munkakörülményeinek javításában, szakmai, politikai képzésében, közéleti aktivitásuk fokozásában a bizottság külön feladatokat vállal magára. Ennek is része van abban, hogy a szövetkezet dolgozóinak 90 százalékát kitevő asszonyok és lányok a törvényekben meghatározott szociális juttatásokon túl is kedvezményekben részesülnek.

A szövetkezetben külön kismama-szalagot szerveztek és a gyermekgondozási segélyről 3 évnél előbb visszatérő nők a 3 év leteltéig naponta két óra kedvezményt kapnak — választás szerint szabad időnként, vagy pénzben — a teljes fizetés mellett.

A felügyelő bizottság

A közgyűlés által megválasztott bizottság, amely a szövetkezet megalakulásától kezdve működik. Alapvető feladata a tagság megbízásából a szövetkezet szabályszerű működésének ellenőrzése. A szövetkezeti önállóság növekedésével együtt nő a Felügyelő

Bizottság felelőssége és jelentősége. Felügyelete kiterjed a szabályzatok betartására, a szállítási szerződések ütemezésére és azok teljesítésére, a dolgozók szociális, kulturális ellátottságának alakulására, továbbá a szövetkezeti bizottság működésére. A szövetkezeti vagyon védelmében a bizottságot külön felelősség terheli. A bizottság tagjai termelő munkájuk mellett látják el felügyeleti tevékenységüket, végzett munkájukról évente egyszer számolnak be a közgyűlésen.

A szövetkezet vezető testületei (1976. januárjában)

A szövetkezet vezetősége	A párt alapszervezet vezetői	A KISZ-vezetők
Gyuricza Béláné Hornok László Hornok Margit Nyakó Lajos Szabó Béláné Szakálos Dezsőné Tímár Imre	Fagyas Mátyásné Cserenyecz Mátyás Nyakó Lajos	Kulik Györgyné Cserenyecz Gizella Uhrin Ilona Hornok Ilona Gyetvai János
Felügyelő Bizottság	Szövetkezeti Bizottság	Nőbizottság
Somogyi István Bula József Tóth Mihályné Katona Imréné Hornok Elekné	Uhrin Jánosné Korda Imréné Fekécs Béláné Tímár Ilona Gyetvai Ernő	Szabó Béláné Uhrin Miklósné Szilágyi Boldizsárné Mészáros Frigyesné Béni Leventéné
Munkaügyi Döntőbizottság (1970-ben alakult)	Üzemszervezési Bizottság	Vöröskereszt alapszervi vez.
Roncsek Máté Hunya Menyhértné Tímár Lajosné Gellai Gergely Szalóki Lászlóné	Tímár Imre Fülöp Vincéné Szabó Béla Szakálos Dezsőné Gyetvai Ernő Ádámné Fazekas Magdolna Bradák Györgyné	Roncsek Máténé Gyuricza Béláné Gyuricza Vincéné

A szövetkezet első vezetősége (1951 áprilisában)

Tóth András, elnök
Hornok László titkár
Fekécs Lajos

Nádudvari Mihály
Gyuricza Miklós

Élenjáró szövetkezeti dolgozók

Törzsgárdatagság:

25 éve dolgozik a szövetkezetnél: Hornok László elnök
és Uhrin Nándor

21—24 éve	Gyuricza Lajos
16—20 éve	kilenc
11—15 éve	huszonhét
6—10 éve	kilencvenegy
5 éve	hét tagja a szövetkezetnek

A „Szövetkezeti Ipar Kiváló Dolgozója”: Kitüntetés éve

Hornok László	1960
Cserenyecz Mátýásné	1967
Tóth Mihályné	1969
Nyakó Lajos	1974
Fagyas Mátýásné	1975

A Kisipari Szövetkezet Kiváló Dolgozója:

Dávid Elek, Gellai Lászlóné, Farkasinszki Edéné, Timár Imre, Szurovecz Bálint, Hornok Elekné, Szabó Béla, Szalóki Lászlóné, Fagyas Mátýásné, Pintér Józsefné, Somogyi István, Korða Imréné, Timár Lajosné, Varga Istvánné, Kószegi János, ifj. Szakálos Dezsőné, Timár Imréné, Béni Leventéné, Hunya Mónika, Uhrin Miklósné, Timár Józsefné, Balogh Regina, Forgács Lászlóné, Lénárt Irén, Sztancsik Mátýásné.

15 éves Munkásör Szolgálati Érem: Cserenyecz Mátýás

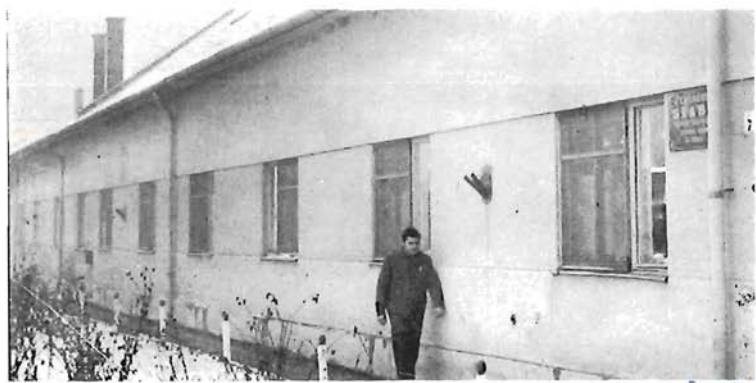
Felszabadulási Emlékérem Fekécs Lajos, Hunya Menyhértné

Források

1. Békés megye 30 éve (Szolnoki Nyomda V.) 1975.
2. Békés megyei Népújság — 1973. aug. 20.
„Öregbítjük az Endrődi Szabó Ipari Szövetkezet hírnevét” — önálló kiadvány
3. Békés megyei Népújság — 1973. október 17.
Kóváry E. Péter: Endrőd térképe c. cikk
4. Békés megyei Kisipari Szövetkezetek fontosabb adatai
1961—1965 (Békés megyei KISZÖV — 1966. Békéscsaba)
5. Mérlegbeszámolók:
1951, 1952, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974.
6. Adatszolgáltatók:
 - a.) a szövetkezet elnöke, mint alapító tag Hornok László
 - b.) a szövetkezet pártalapszervezetének titkára Fagyas Mátýásné
 - c.) a szövetkezet KISZ-szervezetének titkára Kulik Györgyné
 - d.) a szövetkezet főkönyvelője Bacsa Zoltán
 - e.) a szövetkezet műszaki vezetője Nyakó Lajos
 - f.) a Felügyelő, a Szövetkezeti és a Nőbizottság elnökei Somogyi István, Uhrin Jánosné, Szabó Béláné.

Képek a szövetkezet életéből

A szövetkezet székházai

A Bohrát-ház, ahol 1951. május 18-án kilenc szabóval és nyolc ^{szabóval} ~~pésszel~~ hivatalosan is megkezdte működését az „Endrői Általános Szolgáltatói Kisipari Termelő Szövetkezet.” A Szövetkezet 1954-ben új helyére, az endrői Bajcsy utcai bank épületébe költözött át. A volt ipartestületi székházat az endrői szabók 1961-ben vették birtokba. Itt teremtődtek meg először a műszaki előrehaladás és technikai fejlődés igazi feltételei. Az endrői cipészekről 1975-ben átvett üzemház kedvező alapokat és megfelelő kereteket ad a korszerű szövetkezeti termelés további korszerűsítéséhez.

A szövetkezet 1973-ban részt vállalt a gyomai szolgáltatóház létesítésében. Itt kapott helyet a tanműhely is, ahol az ipari tanulók — évente 30—40-en — a szakma gyakorlati fogásait sajátíthatják el.

A régi munkatermek látványa legfeljebb a szervezett munka képével nyújthattak többet a kisipari műhelyekben szerzett benyomásoknál.

A szövetkezet működésének első másfél évtizedében alig-alig tudta meghaladni a kisüzemi manufaktúra színvonalát.

Alapítótagok a 10 éves évfordulón 1961-ben

Balról jobbra: Hornok László a szövetkezet elnöke, Fekécs Lajos, Tóth András, Iványi Lajos, Puskás Gábor, Farkas Károly, Makuska Béla. Alapító tag még: özv. Gyuricza Istvánné (a tíz éves évfordulón már nem élt) és Juhos Sándor, aki 1954-ben kilépett a szövetkezetből.

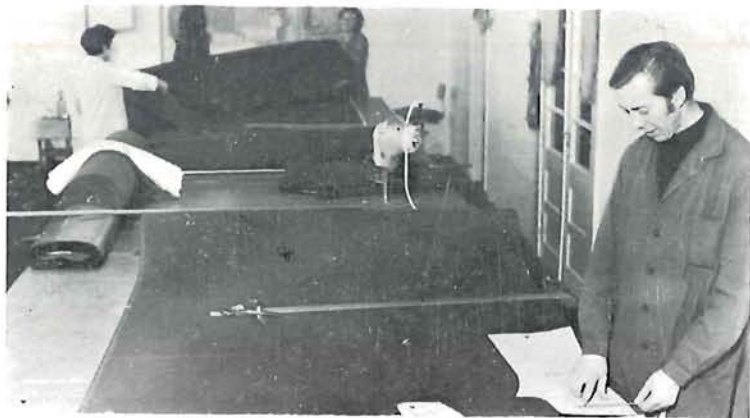
Két műszakban, szalagszerűen termel a varroda az új üzemházban.

A kézimunka munkatermében is megfelelő munkakörülményeket alakítottak ki.

A IV. ötéves tervidőszak átfogó műszaki fejlesztésének eredményeként korszerű berendezések segítik a vasalók munkáját is.

A kor követelményeinek megfelelő színvonalon teljesíti feladatait a szabászat.

A régi és már el is felejtett vertikális vágókés helyett ma már szalagfűrész dolgozik a szabász-műhelyben.

A meo-sok következetességének, szigorúságának is része van abban, hogy a szövetkezet termékei egyaránt állják a versenyt a szocialista és tőkés piacokon.

A csak délelőtti műszakban dolgozó — elsősorban lakossági igényeket kielégítő — kismama-szalagot 1975-ben szervezték meg. Tekintve, hogy a szövetkezetben 270 nő dolgozik, s jelenleg is 35 a gyermekgondozási segélyen levők száma, a szalag nem küzd munkaerőgondokkal.

Az „Ady Endre” szocialista brigád 1968-ban alakult 16 taggal. A munkaversenyben eddig háromszor érte el az ezüst fokozatot.

A „Radnóti Miklós” brigád a szövetség első ifjúsági szocialista brigádja — 1974-ben alakult, jelenleg 19 tagot számlál.

A „Hámán Kató” szocialista brigád alakulása — 1968. — óta kétszer érte el az ezüst fokozatot, tagjainak száma 16.

Termékek

kezdettől napjainkig

Egy régi termék. A szövetkezet a kezdeti időkben a békéscsabai textilnagykereskedelmi vállalat megrendelésére paraszt-kabátokat és nadrágokat készített. A női konfekció-részleg megszervezése után, az 1950-es évek második felében kezdte meg a szövetkezet a női ruhák készítését, ugyancsak a békéscsabai vállalat, majd a budapesti SZÓVÁRU Vállalat megrendelése alapján.

Gyermekruházati cikket a szövetkezet elsősorban szocialista exportra állít elő nagy tételben.

„Seregszemle” a kézi varrodában.

Munkában az endródi méretes-részleg.

Pillanatkép egy szövetekezeti közös kirándulásról.

Tartalom

Emlékezünk — ünnepelünk — — — — — — — — — —	3
Történetünk színtere: ENDRŐD — — — — — — — — — —	5
Így kezdődött — — — — — — — — — — — — — —	7
Szabók folytatták — — — — — — — — — — — — — —	13
Hírnevet szereztek — — — — — — — — — — — — — —	15
Növekvő dinamikával — — — — — — — — — — — — — —	23
A szövetkezet története számokban — — — — — — — — — —	29
Szövetkezetek — bizottságok — — — — — — — — — — — —	31
A szövetkezet vezető testületei — — — — — — — — — — — —	35
Élenjáró szövetkezeti dolgozók — — — — — — — — — — — —	36
Források — — — — — — — — — — — — — — — — — —	37
Képek a szövetkezet életéből — — — — — — — — — — — —	39